

посідала доміантне місце в українській і російській літературах рубежу XIX – XX ст., руйнуючи жанровий канон, наповнюючи новелу новим змістом, тематикою та проблематикою, а також цілою низкою рис, викликаних процесом модернізації художньої свідомості в означений період. Її авторка зробила внесок у розбудову генологічної системи української й російської літератур, суттєво збагативши її теоретичним і практичним матеріалом, значно розширивши контекст порівняльного літературознавства, зокрема зіставної компаративістики. О. Колінько показала, що порівняльно-типологічний підхід у наукових студіях про модерністську новелу рубежу XIX – XX ст. наполягає на потребі принципово нового висвітлення й зіставлення літературних фактів, подій і явищ. Утім дослідження теми ще далеке від завершення, і, можливо, воно

дістане подальший розвиток у працях О. Колінько та інших літературознавців. Бажано було би розширити часові межі досліджуваного явища, що сприяло би фаховому зацікавленню монографією нових кіл читачів, тим більше що апробована методика виявляється продуктивною для її активного використання на матеріалі творчості письменників, чия літературна діяльність не регламентована означуваним у дослідженні періодом розвитку української й російської малої прози.

Маємо надію, що рецензована монографія буде цікавою для науковців, викладачів-філологів, студентів, позаяк вона не тільки досліджує новелу нового типу, а й дає змогу глибше зрозуміти ті процеси, що відбувалися в українському й російському літературному порубіжжі XIX – XX ст.

*Володимир Кузьменко
м. Київ*

Отримано 9 жовтня 2012 р.

ДРАМАТУРГІЯ ІВАНА ФРАНКА: СУЧАСНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

Козлов Р. А. Хронотопіка Франкових драм: теорія, практика, інтерпретація. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2012. – 352 с.

Примітно, що сьогодні вітчизняне літературознавство зберігає певний баланс у вивченні сучасних творів і класичних. Якщо вибір перших як об'єкта дослідження в основному гарантує актуальність, то вибір інших чимдалі примушує вважати науковця, котрий на це наважиться, принаймні сміливим. Так, безперервний інтерес до постаті Івана Франка, помітно посилений його недавнім ювілеєм і близькими роковинами, доволі частий вихід у світ книжок, присвячених його творчості, – усе це мало б відвернути увагу дослідника від такого, здавалося б, добре розробленого поля. Але ось з'явилася ще одна студія, до того ж дослідника – новачка у франкознавстві.

Сміливим можна вважати і звернення Романа Козлова до часопросторових аспектів художнього твору, адже в останні десятиліття вони належать до найактивніших літературознавчих сфер. Такий вибір предмета дослідження можна пояснити: автор продовжує розробляти наукову тематикою, започатковану його кандидатською дисертацією, що присвячена художньому часу і простору в

давній українській драматургії, і так само продовжує поглиблювати засновану М. Бахтіним теорію, деталізуючи її й навіть намагаючись упорядкувати її термінологію.

Для цього дослідникові потрібна була певна методологічна опора, і цей момент слід уважати теоретичною родзинкою монографії. Прямої вказівки, чому його погляд зупинився на "Критиці

чистого розуму” І. Канта, автор книжки не дає, однак із перших двох її розділів стає зрозумілим, що гносеологічні погляди видатного філософа дивовижно близькі й І. Франку, який сприйняв їх крізь призму позитивізму, і М. Бахтіну, що зачитувався його працями ще в юності. Ця спорідненість немов цементує теоретичну частину дослідження й підкріплюється різноманітними висновками Р. Козлова, котрий під різними кутами розглядає головні тези Кантової теорії часу і простору.

Цікаво, що автор монографії звернувся й до новіших інтерпретацій цієї філософської концепції, зокрема здійсненої М. Мамардашвілі. Це дозволило йому застосувати уявлення про час і простір як засадничі схеми мислення (у книжці часто вживається термін “мислесхеми”) навіть до обґрунтування доволі стрункої концепції родової диференціації. Її особливість полягає в установленні відношень на зразок “Я – Інший” між автором, оповідачем, персонажем, реципієнтом і визначенні внаслідок цього драми як роду літератури, де автор максимально уникає вираження власної позиції. Ця концепція не нова й виходить із провідних тез “Поетики” Арістотеля, але слід наголосити, наскільки вдало Р. Козлов зміг пов’язати її з головними методологічними тезами власного дослідження.

Наслідком теоретичних роздумів автора монографії став своєрідний відбір художнього матеріалу для безпосереднього аналізу. Намагаючись зберігати запропоновану концепцію родової диференціації, Р. Козлов долучає до заявлених назвою “Франкових драм” не лише п’єси, а й драматичні оповідання та вірші. Це дало дослідникові змогу не обмежуватися періодом “великих драм” у творчості І. Франка, як це було прийнято у вивченні його драматургії, а простежити зміни в художньому мисленні письменника фактично протягом усього його життя.

Часто дослідник дає можливість говорити самому Франкові – його слово

виразно звучить у назвах частин книжки, епіграфах, дібраних до аналізу кожної з п’єс. Це висловлювання з різних джерел – листів, рецензій, літературознавчих, економічних і політологічних статей тощо, і разом із ретельно опрацьованим другим розділом (у ньому йдеться про наукові погляди письменника на час і простір, зокрема художні) вони являють читачеві І. Франка людиною цільною та різноманітною водночас. Якщо колись слово письменника подавалося переважно крізь фільтр його уваги до марксистських ідей, а в останні роки його літературознавчі погляди часто зводяться до концепції рецептивної поетики, то в рецензованій монографії можна було би побачити нову “моністичну” модель світогляду І. Франка – кантіанську. Та дібраний Р. Козловим у другому розділі матеріал переконує: Франкове кантіанство – не вигаданий дослідником фантом, не спрощена модель, яка не враховує еволюцію світогляду письменника, а глибинний, закладений ще гімназійною освітою та самоосвітою свідомісний пласт, який багато в чому визначав і коливання І. Франка між найвиразнішими філософськими концепціями його доби, і стійкість окремих його поглядів.

Усвідомлення того, як сам письменник сприймав художній час і простір, Р. Козлов використовує під час безпосереднього аналізу його творів. Помітно, що дослідження хронотопних структур п’єс виявилось глибшим, ніж оповідань і віршів. Це цілком зрозуміло, адже в першому випадку науковець мав певну опору, складену працями М. Возняка, І. Айзенштока, монографіями З. Мороза, О. Борщаговського, М. Пархоменка, Я. Білоштана, Р. Кирчіва, М. Нечиталюка, В. Працьовитого; а у другому мусив балансувати між зробленим попередниками, говорячи винятково про родову специфіку обраних творів. Хронотопний аспект вивчення забезпечив автору монографії значну частку новизни дослідження, однак Р. Козлов не обмежився його вузькими рамками – до аналізу активно залучаються біографічні

відомості, антропоніміка, версифікаційні, компаративістичні екскурси. Унаслідок цього перед нами постає нове прочитання п'єс І. Франка, засноване на пошуку в них спільних елементів часопросторового художнього мислення драматурга. Щодо багатьох моментів дослідникові довелося полемізувати зі своїми попередниками – це стосується й датування окремих п'єс (“Послідній крейцар”), і встановлення чи обґрунтування їхніх джерел (“Учитель”), і потрактування конфліктних опозицій у них (“Славою і Хрудош”, “Украдене щастя”). Із багатьма наведеними Р. Козловим аргументами варто погодитися, проте деякі потребують уважнішого опрацювання, принаймні з погляду інших аспектів. Науковець і сам це розуміє, бо неодноразово наголошує на необхідності застосування методик, відмінних від провідного в цьому дослідженні вивчення хронотопу.

Послідовність автора монографії в доборі емпіричного художнього матеріалу дещо негативно позначилася на наповненні останніх двох розділів, присвячених прозовим і віршовим виявам драматичного роду у спадщині І. Франка. Визнаючи таке прагнення зберегти транспарентність застосованої теоретичної концепції, хочеться висловити сподівання, що в майбутньому до сектора його пильної уваги потраплять і ті твори, де драматичний компонент доволі сильний, хоч і не домінуючий, або ж сконцентрований у певній частині

тексту. Деякі з них Р. Козлов називає, обґрунтовуючи свій вибір, і, гадаю, їх аналіз міг би вигідно доповнити здійснене дослідником оригінальне прочитання оповідань “На вершку”, “Слимак”, “Історія одної конфіскати”, драматичних віршів, поеми “Ор і Сирчан”.

Окремим здобутком слід уважати запропоновану в монографії періодизацію звернення І. Франка до драматичного роду, що ґрунтується на спостереженні за змінами у хронотопних структурах творів. У цілому вона може прийматися, хоч і потребує певних уточнень, зокрема щодо другого періоду (1876–1890 рр.) та лакуни 1907–1914 рр. Звісно, останнє слово тут має залежати від комплексного вивчення життєвого і творчого шляху І. Франка, однак можна тільки вітати прагнення молодого дослідника вирішити складну проблему історико-літературного членування.

Підсумовуючи, зауважу, що монографія Романа Козлова орієнтована передусім на вдумливого читача. У ній не так багато готових рішень і значно більше начерків до розв'язання наново порушених проблем. Але приємно, що автор відкритий до діалогу, не тільки сумлінно веде читача лабіринтами власних міркувань, а й зупиняється час від часу, дозволяючи співрозмовникові зробити подальші кроки самостійно... Цілком у річищі сократичних діалогів І. Франка та цілком суголосно сутності драми.

*Олена Бондарева
м. Київ*

Отримано 7 червня 2012 р.